

Теменуга Йорданова / Temenuga Yordanova

**НЕИЗСЛЕДВАНИЯТ ПРОЧИТ НА
ЛЕТОПИСНАТА КНИГА НА ЖЕНСКО
БЛАГОТВОРИТЕЛНО ДРУЖЕСТВО
„ПРОСВЕТА“ В ГОРНА ОРЯХОВИЦА**

**The Unexplored Reading of the Chronicle Book
of the Women's Charitable Society "Prosveta"
in Gorna Oryahovitsa**

Abstract: An organization called "Mother's Love" was founded in Gorna Oryahovitsa one of its founders being the teacher Mariola Slavova. In 1872, the name of the organization was changed. This is clear from the evidence of the chairman – Elena Grancharova: "Thirty years old, I formed a women's association for the first time in Bulgaria with my brother-in-law Vicho Grancharov... Now, my name is written in golden letters in the organisation, which is called "Prosveta".

The lack of a comprehensive study on the activities of the organization in the period from the 20s to the 40s of the 20th century provoked my desire to offer an authentic reading of the "The report book of the Women's Charitable Society "Prosveta".

Thanks to donations and collection activities, in the fund of the Historical Museum – Gorna Oryahovitsa under Inv. No. 1710 is kept the report book of the Women's Charitable Society "Prosveta" for the period from 1925 to 1943. It was embroidered by Elenka Hristova Haralambieva who graduated from the School of Economics in the town. The report book contains two hundred sheets, of which eighty-five are filled out. It was laced up in November 1927 by President Moskova. The work and tasks of the members of the organization for each year are recorded in the book.

The report book of the Women's Charitable Society "Prosveta" illuminates the course of events, the problems and the decisions made by the members. The society was founded with the original patriotic idea of liberation, of activities in aid of the local revolutionary committee. With the coming of the modern times, the change the founders longed for was realized. The society does did not stop its activity, it only changed it, turning its attention to the current problems of the epoch.

The worked out statute of the society marked the beginning of a library, of cultural, educational and charitable activities. Poor, needy women, men and children were supported after the Balkan and the World War I. Women's Charitable Society "Prosveta" participated in various organizations, supported and completed the construction of the Economic School in the town, where girls were trained in tailoring. The new goal was set, namely the "mental and moral raising of women" corresponding to the spirit of the age.

Keywords: Women's Charitable Society "Prosveta", Elena Grancharova, the Economic School in Gorna Oryahovitsa.

За дейността на горнооряховското Женско благотворително дружество „Просвета“, за устава, целите и предмета на дейност има твърде малко и оскъдни сведения, които обхващат периода на Възраждането. По този въпрос пишат изследователите Звезделин Цонев, Владимир Давидов, Маргарита Чолакова. До днес остава неизяснен периодът от 20-те до 40-те години на XX в. и това налага по-задълбочено изследване.

Благодарение на дарителска и събирателска дейност във фонда на Исторически музей – Горна Оряховица под инв. № 1710 се съхранява книгата на Женско благотворително дружество „Просвета“ за периода от 1925 до 1943 година, която съдържа двеста листа, от които осемдесет и пет попълнени. Прошнурована е през ноември 1927 г. от председателката Москова. В книгата са отразени работата и задачите на дейците за всяка дружествена година. Как се променят приоритетите и възгледите през годините в сравнение с тези на Елена Грънчарова предстои да се установи в следващите редове.

През отчетният период от 15 ноември 1925 г. до 3 октомври 1926 г. дружеството се състои от 240 членки, а в края на годината те са 235. Информацията за периода е разделен на две точки. В първа точка, „а“ са разгледани целите, структурирани в устава, както и доклада, представен от дирекцията за „Поддържане на Стопанското училище“, в който четем: *„В началото на отчетната 1925–1926 година са записани 79 редовни ученички, една извънредна, напуснали шест. До края на годината в първи курс или в четвърти клас останали 51 броя ученички, в пети клас – 17 ученички, а в шести клас – „ателието“ 11 ученички... .. Четвърти клас се помещавал в една класна стая, а пети и шести класове – заедно в друга“. За трети и четвърти клас е определена Милана Добрева, а за пети и шести клас – Ана П. Антонова.....“*. Поради независещи от настоятелството и дружеството причини директорката Добрева е уволнена на 12 април и ръководител на нейния клас става Ана П. Антонова. Заплащането ѝ за периода до края на учебната година – 12 юли, е 3 500 лв. Месечната заплата и на двете учителки преди промяната е 2 640 лв. През учебната година таксата, която се заплаща от всички единадесет ученички от града, е 500 лв., а тази за ученичките от околията, петдесет и пет на брой – 600 лв.

Важен въпрос, на който се спират участниците в събранието, е отпуснатата такса за бедни ученички от общината, която е в размер на 5 хил. лв. Дружеството поема таксата на пет бедни ученички, като освобождава десет от половината такса. Освободени от цяла такса са Ст. П. Кръстева, Пауна Петрова, Рада Николова, Райна Костова и Елена Добрева, а с половин такса са Стефана Христова, Елена Тодорова, Величка Текнефезова, Пена Стоянова, Пена Рачева, Мария Маринова, Мария Доброделиева, Юрдана Ламбева, Юрдана Киманова и Дочка Димитрова. Дружеството събира дрехи и пари за бедни от Петричкия

окръг по случай нашествието на гърците. Комисията в състав от К. Балканска и Весела П. Бояджиева успяват да съберат 1 414 лв. и една „балия“ дрехи, които са изпратени до хората. С цел увеличаване на приходите, дружеството организира представление на тема „Към пропаст“ съвместно с Народно читалище „Напредък“. Въпреки добрата организация и гостуването в село Лясковец и в Долна Оряховица, са събрани само 3 470 лв.¹

За постигане на точка първа, буква „б“ от целите на устава – „умствено-то и нравствено повдигане на жената“, настоятелството всяка година кани видни граждани да изнесат доклади пред членките на дружеството. На поканата се отзовава Илия Енчев, учител в педагогическото училище, който говори за възпитанието на децата по системата на Песталоци². Доктор Маркова се спира на въпроса за заразните болести, а Мутафова изнася доклад на тема „Религията, като фактор при възпитанието на младежта“. В доклада е публикувана и сумата от 985 лв. за набавяне на нови книги за майката и домакинята и попълване на библиотеката. От общата сума се отпускат 300 лв. за благотворителност, разпределени по 100 лв. в помощ на баба Кина Атанасова, на баба Фани Цанева и на Параскева Радева³.

През юни дружеството участва в тържествата по случай Юнашкия събор в града и 50 годишнината от обесването на „лоборника за нашата свобода“ Георги Измирлиев. Поднасят венец на паметника и вземат решение „да се подари на отличилата се юнакия една папка с български шевици“, изработена от две ученички от Стопанското училище под ръководството на Т. Чуканова.

Дружеството подновява всяка година членките на училищното настоятелство по нареждане на Българския женски съюз (Б.Ж.С.), в който членуват. За тази година са предложени Стоянова, Мавродинова и Мутафова, но без успех. На XX конгрес на Б.Ж.С. в София са изпратени Стоянова, Московска и Чуканова на техни разноски. През тази година са проведени двадесет и пет настоятелствени и пет общи заседания.

В приходно-разходната книга на касиера ясно е описано финансовото положение на дружеството:

Приход	Сума в лв.	Разход	Сума в лв.
На дете към 19.10.1925 г.	2 214	За заплата на учебен персонал	46 240
В Горнооряховска банка	49 000	Възнаграждение ....за Първи курс	3 500
Наличност (каса)	4 318	Лекар за училището	200
-	-	За чистене	490
	55 532, 20		50 430

Пренесени приходи	Сума в лв.	Пренесени разходи	Сума в лв.
От членски внос	3 768	За осветление	220
Визити	3 968	Библиотека	985
Ученически такси	24 150	Застраховки	437
Изработки на поръчки в „Стопанското училище“	22 850	Канцеларски	2 681,30
Помощи от Горнооряховска община	5 000	Ремонт на други сграда	7 074
..... търговия	4 977	Възнаграждения на ученички 10 %	979
Постоянна комисия	4 980	Помощи на бедни	300
От театъра (постановка) „Към пропаст“	3 470	За пособия	1 300
Изпитни такси и разни	1 290	Поправка на машини, печки и др.	1 495
Глоби	500	Съюзен фонд на Б.Ж.С.	170
Лихви от Горнооряховска банка за 1925 година	4 200	Помощ за Съюзен дом	1 100
Популярна банка	51	Лотарийни билети фонд „Съюзен дом“	210
-	-	Кюмюр за училище	714
-	-	Разни	3 397
-	-	-	-
Общо в лв.	79 204	Общо в лв.	71 492, 30
Пренесени приходи	55 532,20	Пренесени разходи	50 430
		Наличност за уравнение в Горнооряховската банка	35 200
		Наличност в Популярната банка	23 000
		Наличност в касата	5 043,90
Всичко в лв.	134 736, 20	Всичко в лв.	134 736, 20

Всеки отчет в книгата завършва с печата на Женското благотворително дружество „Просвета“ – Горна Оряховица, както и с имената на ръководния съвет. За периода от 1925 до 1926 г. председателка е Ст. Стоянова, подпредседателка – А. Атанасова, касиерка – Ана Москова, секретарки – Юр. Томова и Т. Георгиева, библиотекарка – Цв. Минова, домакиня – Ана Венкова, съветници – Ан. Венева, Ана Обрешкова, Т. Арнаудова и П. Попова⁴.

В отчета за 1926–1927 г., във връзка с чл. 33 от Устава на дружеството, в първа точка от дневния ред на годишното събрание се разглежда и одобрява отчета на настоятелството и се прави равностметка на дружеството. Според член 4 от Устава се избира ново настоятелство – поради загубата на няколко от членовете му са избрани следните: председателка – Ана Москова, подпредседателка – Райна Пенкова, секретарки – Дочка Хр. Стефанова и Пенка Ганчева,

касиерка – Кина Н. Церовска, библиотекарка – Цветана Минова (сменена от Дочка Нешкова), домакиня – Ана Венкова, съветници – Стефани Стоянова, Кина Караенева, Надежда Церовска и Веска Бояджиева (сменена от М. Славчева). По инициатива на Женското дружество се образува Граждански комитет за организиране на „Детска здравна изложба“, канят се лектори за разглеждане на различни теми, свързани с медицината, женското израстване, физиологичното развитие, анатомията на децата, болестите при жената и други⁵. Всяка година библиотеката се подновява, а абонаментните книги и списания са „Мозайка“, „Икономия и домакинство“, „Нашето дете“, „Популярно списание“, „Български сирак“ и в-к „Женски глас“⁶. Води се входяща и изходяща кореспонденция, организират се театрални постановки с благотворителна цел. Според чл. 1 от Устава дружеството издържа Стопанско училище „Трудолюбие“, основано от Ефросина Петрова Димитрова. През годината е организиран и извънреден занаятчийски курс с двадесет и пет ученички, под ръководството на Калина Петкова, която изпълнява и директорска длъжност. Лекторските часове по „Счетоводство и законодателство“ се водят от Христо Аврамов, по български език – от Косева, а по рисуване – от Енчева.

Всяка година училището се финансира допълнително от дарения: за периода 1926–1927 г. е подпомогнато от Министерството на търговията, промишлеността и труда с 40 хил. лв., от Горнооряховската община – с 15 хил. лв., от Популярната банка – с 5 хил. лв. Инспекторката по труда А. Бъчварова дава отлична оценка за изпълнението на училищната програма. Въпреки трудностите, при които работи настоятелството и оскъдните средства, финансовото състояние е добро, а парите в касата са 12 хил. лв. Докладът завършва с благодарност към членовете за доверието и предоставения мандат⁷.

Сградата, в която се помещават Женското благотворително дружество „Просвета“ и училището, е застрахована от дружество „Балкан“ – „голямото здание за 200 хил. лв., а малкото за 30 хил. лв., покъщината за 75 хил. лв.“⁸. Благодарение на молбата до Съвета на Ливницата, написана от председателята Паунка Шаранкова през 1907 г., зданието е отдадено безвъзмездно за постоянно ползване⁹. Състои се от три класни стаи и една канцелария, в голямото помещение има една класна стая и една стая, пригодена за прислугата в малкото. Поради постоянното увеличение наброя на ученичките се построяват още две класни стаи и една канцелария. Архитектурният план на сградата е изработен в Окръжното инженерство в Търново, а изпълнението му остава за следващата година. През учебната 1927–1928 година в училището е прокарано и електричество¹⁰.

За свой патронен празник дружеството определя 21 септември – „Рождество на Пресвета Богородица“. На този ден се прави панихида за починалите благодетели, за почетните и действителни членове¹¹.

За просветното и интелектуално развитие на жената настоятелството организира лекции на различни теми: А. Рахнев, директор на Популярната банка, разглежда темата за „Кооперативното дело“; М. Сираков – адвокат, разисква

въпроса за „Наследствените права на жената“; А. Ковачева и Ев. Банчева говорят за „Влиянието на алкохола върху потомството и жената“ и „Възпитанието на младежта“. Канени са още лекари и граждани, които се спират на различни проблеми като гимназиста Христо Арнаудов, който представя темата „Европа след Световната война“.

На XXIII редовен конгрес на Българското женско дружество подпредседателка е Агница Атанасова, секретар Банчева и член д-р Георгиева. Според чл. 1 от Устава дружеството издържа Стопанско училище „Трудолюбие“, към което е открит занаятчийски курс. За периода от 1928 до 1929 г. са записани 140 ученички, разпределени по паралелки, както следва:

IV клас – 40 ученички, с ръководител Р. Дунина със заплата 2 хил. лв.;

V клас – 20 ученички, с ръководител К. Петкова със заплата 2 хил. лв.;

VI клас – 34 ученички, с ръководител Р. Филипова със заплата 2 200 лв., която изпълнява и длъжността директор.

I, II, и III занаятчийски курс се състоят от 44 ученички с ръководител З. Попова, със заплата 1800 лв.

Учителките получават 20 % от изработените поръчки във всеки клас, а ученичките от VI клас – 10 %.

Таксите, приети за този период са:

За редовни ученички от града – 800 лв.;

За редовни ученички извън града – 1000 лв.;

За курсистки от града – 1000 лв.;

За курсистки извън града – 1200 лв.;

За всеки лекторски курс учителките по български език и счетоводство и законодателство получават по 15 лв. на час, а тези по рисуване в Прогимназията – 25 лв.

Програмата на училището се прилага според изискванията и се спазва строго, като се ръководи от закона на Министерството на търговията, промишлеността и труда. Контролът и издръжката на Стопанското училище се осигурява от Женското благотворително дружество „Просвета“, от училищните такси, изработените предмети, от членски внос, помощи и дарения.

От водените записки на дружеството става ясно, че през тази учебна година Министерството на търговията отпуска 4 хил. лв., а Горнооряховската община – 30 хил. лв. В края на учебната година е организирана изложба-пазар от изработените предмети, като приходът от 7 908 лв. е определен за построяване на ново помещение към училището. Това решение е взето с Протокол № 4 от 18 юли 1928 г. Изграждането на ново Стопанско училище, с четири големи „хигиенични стаи и един вестибюл“, започва на 15 юли 1929 г. До този момент предвидената финансова помощ е от Постоянната комисия – Търново – 60 хил. лв., от Горнооряховска община – 50 хил. лв., от Министерството на търговията, Варненска търговска камара, Настоятелството на дружеството – 190 хил. лв., както и от гражданството. Поради забавяне на изплащането на средствата строителството е отложено¹².

Заинтересувани от писмата на настоятелството, представителите на Министерството на търговията, промишлеността и труда – Кирил Христов, Каралиев и Сакъзов от Варненската търговска камара, посещават училището и Мострения панаир на 21 септември 1928 г. Те остават възхитени от новостроящата се сграда, очаровани от смелостта на тези жени, от *„благородното и хуманно дело на дружеството“* в тази финансова криза, като обещават да докладват пред *„надлежащите ведомства за отпускане на помощ за доизкарване на започнатото училище“*¹³.

Всяка година училището се ревизира, като за периода от 1928 до 1929 година това дело е възложено на Бъчварова, която в доклад констатира възхищението си от дейността на училището, както и факта, че в цяла България само на две места са открити занаятчийски курсове при женски дружества – към БСЖ „Просвета“ при Стопанското училище в Горна Оряховица и в Татар Пазарджик. *„Това е от голямо значение, понеже много деца...не могат да завършат прогимназия, така получават ....подготовка ...в живота, чрез тия курсове“*¹⁴.

През същата година за благодетелен член е провъзгласен Симеон Минчев – книжар от Горна Оряховица, който завещава 20 хил. лв. Отворен е фонд към училището, който носи неговото име. Условието е *„лихвите да се използват от бедните ученички в Стопанското училище“*. В края на доклада на дружеството са вписани имената на новите *„почетни членове“*, които даряват по хиляда лева за подпомагане на новото училище. Това са Мария Церовска, Зойка Кърджиева, Анастасия Попова, Донка Момчилова и Ловджийското дружество в града¹⁵.

*„Като поднасяме настоящият отчет, молим Вашата преценка да бъде строго обективна, без да се внася елемент от личен и друг характер“... „Настоятелството, ценейки своето положение, се е ръководило от дружествените интереси и строго е съблюдавало и спазвало устава. Това дело, което ние твориме, то е и дело за бъдещите поколения. Девизът на настоятелството е „Преди всичко дружеството“*¹⁶.

С думи на благодарност и доверие от членовете, с надежда за добросъвестно изпълнен дълг и напълно оправдано гласувано доверие, ръководството на дружеството поднася мандата на следващото настоятелство. Така завършва един доклад на членовете на Горнооряховското Женско благотворително дружество „Просвета“, последван от подробен списък с имената на ръководството.

Отчетната 1929–1930 година е разделена на по-значими инициативи, свързани с дейността на дружеството.

Във връзка с големия интерес от страна на горнооряховчани, сложните и големи поръчки, давани в училището за изработване на различни модели и фини бродерии, се отнема от свободното време и почивката на ученичките. С цел да се избегне това се прекратява извънредната работа, която не може добре да се оцени и заплати при бъдещо организиране на изложба-пазар¹⁷.

Проблемите около изграждането на новото училище и недостигът на средства подтиква членовете на дружеството да обмислят различни варианти за продължаване на започнатото начинание. В началото на 1930 г., на 19 януари новото ръководство организира традиционния бал, на който всеки гост има възможност да купи билет за томбола срещу сумата от десет лева. Тегленето се състои на 18 юни, като подаръците, направени от ученичките при Стопанското училище, представляват различни бродерии и предмети за бита. Настоятелството решава събраните приходи да се вложат в новостроящото се училище.

След направената равностметка се оказва, че чистата сума, събрана от бала, възлиза на стойност 17 649 лв. Това не спира жените да продължават да пишат писма с молба за помощ до различни институции в града и Министерствата в страната. Целта е постигната, отпуснати са следните финансови средства: от Министерството на търговията – 10 хил. лв., от Горнооряховската община – 50 хил. лв., от настоятелството на Народно читалище „Напредък“ – 2 хил. лв., от Постоянната комисия – 30 хил. лв., от Популярната банка – 5 хил. лв., от Чиновническото кооперативно застрахователно дружество – 1 000 лв. и от един неизвестен гражданин – 50 лв.¹⁸.

През годината продължават да се канят лектори с цел просвещаване на жените по различни теми, като са представени следните научни съобщения: „Човешките добродетели“ от Кръстев, „Целите и задачите на Българския женски съюз“ от Кочева, „Произход и необходимост от религията“ от Кръстев, „Внушение и хипнотизъм“ от Григорова, „Ньойският договор“ от Цонев, „Грижи за детето“ от Бакчева, „Назначението на жената“ от Звезделин Цонев, „Майката“ и „За мира“ от Григорова, „Жената и мира“ от Бакчева¹⁹.

Нова инициатива, с която се заемат просветниците, е основаването на Женско дружество при гарата, като датата, вписана в доклада, е 6 юни 1930 г. Дружеството е записано под името „Обнова“. Първата тема, на която се спират, е „Жената майка и общественичка“, представена от Ев. Банчева²⁰.

През тази година сумата, отделена за благотворителност, е 500 лв, разпределена между крайно нуждаещи се бедни хора за битови нужди и за изплащане на ученическите такси на две ученички²¹. Дружеството подпомага сираци от войната, като през тази година са отделени средства за пет ученички²².

Съгласно член 52 от Устава на дружеството патронният празник съвпада с празника „Рождество на Пресвета Богородица“ на 21 септември, когато се прави панахида за „починалите почетни и благотелни членове“²³.

Дружеството издържа Практическо професионално училище „Трудолюбие“ за шиене на „горни и долни дамски и детски дрехи“, като към него има организиран и занаятчийски курс, ателието на който обаче спира да функционира поради липсата на отделна стая и самостоятелен ръководител²⁴.

През годината настоятелството постига добри резултати и без съответно заплащане. Такъв е случаят с лекаря на училището, д-р Камбуров, на когото изказаната благодарност за направените от него безплатни медицински пре-

гледни. Настоятелството му подарява възглавница с българска бродерия и писмено му изказва голямата си благодарност²⁵.

През месец март, след направената ревизия на училището от Бъчварова, инспектор по труда при Министерството на търговията, работата на всички е възнаградена с изразяване на задоволство и големи похвали. Целта отново е постигната, а именно *„издигане на жената във всяко отношение“*²⁶.

В отчета за дейността на дружеството за периода от 1930 до 1931 г. са вписани няколко важни въпроса, върху които то работи. Всички приходи се разпределят за новата сграда на училището. Това се вижда от организирания ежегоден бал на 19 януари 1931 г. С цел да увеличи приходите си, настоятелството организира „дневна танцова забава“ съвместно с Народно читалище „Напредък“, като приходите се разделят между двете институции. Взето е решение ученичките от Стопанското училище със съдействието на Ив. Бърдаров да представят операта „Самодивско изворче“, като приходите отново се разделят между двете дружества. Обещаните средства от миналата година не са предоставени изцяло, поради което дружеството подновява молбите си до различните институции. Събират се средства за подвързване на книгите от библиотеката, която ежегодно увеличава броя на томове и всяка сряда ги предоставя на гражданите²⁷. С цел просвещение на членовете на дружеството продължават да се организират лекторски курсове и да се представят доклади и реферати.

Въпреки недостатъчните финансови средства, през годината отново е гласувано финансиране за благотворителност. Дружеството продължава да издържа Девическото практическо занаятчийско училище „Трудолюбие“ за изработване на горни и долни дамски и детски дрехи. Поради голямото желание на учениците се открива занаятчийски курс и са записани сто двадесет и една ученички, от които осемдесет са редовни, а четиридесет и една са курсистки²⁸.

След направената равностойност в края на годината и проверката, извършена от Бъчварова, чистият приход възлиза на стойност от 21 167 лв., което е *„доста чувствителна сума за днешната голяма криза“*²⁹.

Всяка отчетна година дружеството губи свои „действителни“ членки, наречени така поради активната им дейност и редовно внасяния членския внос. През отчетната 1931–1932 година загубата се покрива с нови редовно записани членове. Поради недостига на средства за новата сграда на училището през тази година освен основното събиране на финансиране, дружеството определя комисия в състав от Екатерина Георгиева, Марийка Дръцкова и Мара Бойчева, които да се обърнат към по-заможните горнооряховчани „да дадат своята лепта“. В книгата се вписани следните имена и суми: Еленка Бурова дарява 500 лв., Кина Бурова – 500 лв., Йордан Буланов – 1000 лв., Димитър Братованов – 1000 лв., Варвара Паскалева – 1000 лв.³⁰ Всяка година ученичките под ръководството на своите учителки подготвят т.нар. литературно „Утро“, средствата от което се прехвърлят във фонда на бедните ученички. „Утрото излезе много сполучливо и добре посетено, чистият приход излезе на 4 800

лев., като с тези пари се купиха рокли и престилки на бедните ученички за великденските празници“....Таз годишините приходи, постъпили в училището са от такси, поръчки, легитимации..., които покриха разхода на училището“. Годината завършва с дефицит от две хиляди лева, поради невнесени такси от напуснали две ученички³¹.

Главното годишно събрание, посветено на отчета за 1932–1933 година, започва с думите на председателката Атанасова: „Щастлива се считам да Ви представя отчета на 60-тата годишнина от основаването на нашето дружество...“. Докладът продължава така: „Дружеството е основано в 1873 година по инициативата на Вичо Грънчаров, Стефан Обрешков, Д. Мангов, Елена Грънчарова, Фроса Статева, Андони Момчилова, Ан. Рахнева, П. Цачева, А. Ефендева, Т. Паскалева, и всички привърженици на идеята за Освобождението... Целта и дейността му в него време е била в услуга на местния революционен комитет и се е заключавала в събиране пари и дрехи за въстаниците... Чисто патриотична, отговаряща на ... нуждите на народа. С настъпването на Освободителната война в 1877 година дружеството преустанови своята дейност до 8. IX. 1894 година, когато по инициатива на всички по интелигентни граждани и учители бива възобновено при следния състав: председателка – П. Шаранкова; подпредседателка – Мария Н. Церовска; секретарка – В. Панайотова, касиерка – П. Шаранкова; съветници: Ст. Бобева, С. Николиева, Р. х. Рачева, като започва по-интензивен живот“³². Изработен е дружествен устав, поставя се началото на дружествена библиотека, като целта е „умственото и нравствено повдигане на жената“. Благотворителната дейност се доразвива чрез подпомагането на бедни и нуждаещи се жени, мъже и деца, а след Балканската и Общоевропейската война се включва и към Червения кръст. Поставената цел през 1905 г. – откриването на Стопанско училище, където да се даде възможност на момичетата да се обучават на шивашки занаят чрез „шив на горни и долни дамски и детски дрехи“ и прерастването му в занаятчийски курс е постигната.

Съгласно чл. 33 от устава на настоятелството и отчета на дружеството за годината 1932–1933 членовете са 250 на брой, от които четирима са починали, петима са се изселили, десет са се отказали от обучение, като на тяхно място новопостъпили са отново десет, следователно броят от предходната година не се променя. Посмъртно като почетен член на дружеството е записан Илия Шаранков, който чрез членството си във Водоснабдителния комитет успява да убеди местната ливница и да подари мястото и зданието си на Женското дружество. „Ценейки високо тази постъпка, дружеството го е провъзгласило за почетен член... На всеки починал дружеството поднася венци, издаде некролози и взе живо участие в погребението им“³³.

След промяна на ръководството във връзка с чл. 21 от устава се поставят и нови цели за годината, които се припокриват с тези от предишната по отношение събираемостта на финансови средства за изграждане на новото крило на Стопанското училище, благотворителната дейност и отпускане-

то на пари на крайно нуждаещи се. С цел обучението на повече бедни деца е взето решение училищната такса от 1 200 лв. да се намали на 1 000 лв. По случай съюзния празник настоятелството организира събрание на 31 май, в което са поканени и дружествата от Гара Горна Оряховица и Лясковец. На поканата се отзовава само Лясковското дружество, като е изнесен доклад на тема „Как се е създал Българският женски съюз“, представен от Ек. Д. Георгиева. След това се пристъпва към манифестация до Градската градина. Получена е телеграма от Екатерина Каравелова³⁴ като учредител на Българския женски съюз и председателка на Българската секция към Международната женска лига за мир и свобода³⁵.

През следващата отчетна 1933–1934 година се довършва новопостроената сграда към Стопанското училище. Благодарение на кмета Златков³⁶ и отпуснатата сума от 25 000 лв. настоятелството довършва „започната от преди пет години училищна сграда..., двора е застлан с калдаръми, за да се поддържа чистота... Довършването на училището беше една голяма грижа, която тегнеше върху плещите на настоятелството и сега, когато най-после видяхме нашата мечта реализирана, ние от все сърце пожелаваме бъдещето да бъде още по-щастливо за дружеството“. Съгласно изискванията на новия закон за юридическите лица дружеството е вписано в Регистъра за юридически лица при Търновския окръжен съд³⁷. През 1933 г. се организира тържество по случай 60 години от основаване на ЖБД „Просвета“, отбелязват се 30 години от откриването на Стопанското училище, освещава се и сградата на новото училищно здание³⁸.

Дружеството притежава двадесет дяла от Електропроизводителна кооперация „Виделина“, както и една акция от АД „Металургия“ – град Горна Оряховица, подарена от Б. Бечлиев³⁹.

В периода 1934–1935 година настоятелството на Женското благотворително дружество „Просвета“ решава да стане член на „Съюза за обществена подкрепа“ и „Съюза за закрила на децата“. Това става след прокарване на Закона за благотворителността, който групира всички благотворителни организации в тези два съюза. „Съюзът за закрила на децата“ отпуска на горнооряховското дружество сумата от 10 000 лв. Част от средствата са вложени в лятна „колония“ до село Арбанаси за десет бедни деца, ученички от дружественото училище. Децата повишават теглото си с до 4.200 кг и този резултат се приема като „крайно задоволителен“. Остатъкът от сумата е отделен за изхранване в кухнята на бедни ученички от училището⁴⁰. През същата учебна година кухнята на училището е обзаведена, към нея се открива курс по готварство и домакинство, благодарение на който през следващата година се събират средства от продажбата на сладки. Училището участва в Международна изложба в Брюксел, където представя женски национален костюм, темниска носия, една възглавница, копие на оригинален национален женски колан от същото село Темниско⁴¹. За изложените модели училището е наградено с почетен диплом и обща награда Grand prix⁴².

През отчетната 1935–1936 година освен извършването на основната си дейност, училището участва в общата юбилейна изложба на професионалните училища в град Русе по случай 50-годишнината от професионалното образование⁴³.

Поради членството на дружеството в съюза „Обществена подкрепа“ и според „Правилника за устройството на сдруженията за обществено подпомагане в България“, утвърден от Министерството на вътрешните работи и народното здраве с № 9160 от 1 май 1936 г., всички дружества, които членуват, трябва да изменят уставите си. Годишното събрание трябва да се проведе в първия ден на месец февруари, а не както дотогава на 22 ноември⁴⁴. Поради това през 1936 г. отчетът включва периода от 22 ноември 1936 г. до 21 март 1937 г. През този период дейността на дружеството е свързана с разглеждане на теми като „Участието на жената в общинските избори“. Докладът е представен от Григорова на членовете на „Просвета“, на тези от Женското благотворително дружество „Св. св. Кирил и Методий“ в град Лясковец по случай 3 март, както и в село Долна Оряховица⁴⁵. Независимо от краткия период благотворителността продължава да се развива, събрани са средства и от годишния бал, организиран на 19 януари 1937 г.⁴⁶

Съгласно окръжно събрание № 9 на БЖС бюджетите на дружеството и на училището са разделени, като първият е гласуван за времето от 1 януари 1937 г. до 31 декември 1937 г., а вторият – от 15 септември 1936 г. до 30 август 1937 г. Настоятелството изработва и план за дейността, която да развива в бъдеще:

1. *„Да организира младежка група от млади момичета към дружеството;*
2. *Да доизкара друго крило към сегашната училищна постройка;*
3. *Да изпрати двадесет и пет ученички на летовище в близкото до града село Арбанаси;*
4. *Да изхранва бедни ученички в училищната трапезария и освободи такива от пълна и половин такса;*
5. *Да издържа: бедни, болни, стари, неработоспособни, родилки и техните новородени бебета с храна, топливо, мляко, пари и други;*
6. *Да образува просветни дни, в които ще се четат реферати, разкази и разменят мисли по разни въпроси, от които се интересува жената, а при хубаво време ще се правят излети във от града“.*

Така завършва доклада си Кина Караенева, председателката за този период⁴⁷.

Отчетната 1937–1938 година обхваща периода от 24 март до 12 февруари на следващата година. Работата на дружеството може да се проследи, като от всички поставени цели от предходната година не се развива организирането на младежка група от момичета към дружеството. ЖБД „Просвета“ усилено взема участие във всички просветни и културни събития в града като осветяване на знамето на Коларо-железарското държавно училище, осветяване на дома на Благотворително дружество „Милостиви самаряни“, осветяване на здание-

то на Финансовото и данъчно управление, отпразнуване деня на светите братя Кирил и Методий, както и този в чест на Георги Измирлиев-Македончето, откриване Конгреса на младежките въздържателни дружества, освещаване на знамето на пенсионерите железничари и моряци от гара Горна Оряховица⁴⁸.

По-интересен момент от дейността на дружеството за периода от 1 януари до 31 декември 1938 г. е общата работа с женските дружества „Радост“ от Търново и „Закрила“ към Девическия манастира „Св. Пантелеймон“ край село Присово. Речта за силата на женското движение в България и чужбина, произнесена от М. Григорова, достига до много заинтересовани членки⁴⁹. С цел професионалното им образование двадесет и пет от тях вземат участие в екскурзията до Букурещ и Синая като гости на Румънския женски съюз⁵⁰. Пет от членките участват в Областната конференция на женските дружества в Търново. За придобиване на повече приходи е решено за втора година зданието на дружеството да се отдава под наем на различни организации като Варненската търговско-индустриална камара за провеждане на изпити за калфи и майстори, на ЖБД „Закрила“ за теглене на лотария и други⁵¹.

През 1939 г. празникът на Българския женски съюз се чества с Женско дружество „Евдокия“ в село Арбанаси. През тази година настоятелството основава ново женско дружество в Долна Оряховица, участва в полагането на основния камък на Коларо-железарското училище и на Околийската полицейска палата⁵². Благотворителността е свързана с изпращането на осемдесет и пет чифта обувки и облекло на бедстващите деца от Севлиевското наводнение⁵³. Поради окаяното състояние на старата сграда на училището се налага да се изработи план за изграждане на нова. Планирано е сградата да е с три класни стаи, две канцеларии и коридор. С цел събиране на средства учениците участват в Селскостопански събор в Търново, организират забави, пресъздават различни видове обичаи, представят спектакли. Така събраната сума възлиза на 15 856 лв. През тази година сградата е отдадена под наем на Дружество „Юнак“ и на Спортен клуб „Левски“⁵⁴.

Към училището има основано Туристическо и християнско дружество, както и подразделение на Червения кръст, който раздава хляб и мляко на бедните. През годината е построено новото крило към училището. Постройка е 330 кв.м с три класни стаи, дирекция, учителска стая, кухня и голям коридор. Плановите за постройката са изработени от архитект Драганов. Кухнята е оборудвана с течаща вода, положени са тръби за мръсна канализация на обща стойност от 2 364 лв. Инсталирано е електрическо осветление за сумата от 6 500 лв., доставени са радиоапарат, високоговорител и грамофон за 10 000 лв. До този момент постройката възлиза на 554, 318 лв. През 1941 г. предстои последният етап на строежа от 85 кв.м, предвидени за столова на училището. През тази година финансова подкрепа е получена от институции, частни лица и дарители, които са посочени поименно в доклада на дружеството. Официалното откриване на сградата предстои през есента⁵⁵.

През 1941 г. дружеството отпуска хиляда лева за издигане на паметник на Вичо Грънчаров. Изпратени са хиляда лева за германските войници, на преминаващите ранени са раздадени колети, а на мобилизираните от местния гарнизон войници са раздадени терлици. Стопанско училище „Трудолюбие“ посреща и германските журналисти в града⁵⁶.

Завършването на новото училищно крило възлиза на общата стойност от 563 063 лв., като е построена ограда, голяма мивка и зидана печка. Предстои да се изгради трапезария.

През следващата отчетна година се навършват сто години от рождението на *„дружествената основателка“* и революционерка Елена Грънчарова. В нейна чест Горнооряховската община, Общоградският комитет и ЖБД „Просвета“ отпразнуват тържествено годишнината. По този повод на 5 юни 1942 г. в салона на Народно читалище „Напредък“ е проведена паметна вечер, на която са припомнени делата и заслугите на тази силна жена. Издадена е юбилейна книжка, изпратена до всички горнооряховски граждани в България, както и до редица дружества и организации. Открита е подписка за увековечаване на името ѝ, като първоначално събраната сума е 67 050 лв. Целта е издигане на бюст-паметник на видната революционерка Елена Грънчарова⁵⁷. През 1943 г. е взето решение бюстът да се изработи от скулптурката Бистра Маркова.

Последната описана година е 1943, когато съставът на настоятелството е следният: председателка – Йорданка Първева; подпредседателка – Мара Махмудиева; първа секретарка – Елисавета Керекова; втора секретарка – Гила Паскалева; касиерка – Агница Атанасова; домакиня – Ана Венкова; библиотекарка – Кина Балканска; съветници – Блага Гичева, Славка Бошнакова, Маргарита Момчилова, Мария Григорова. В контролния съвет са включени Николина Грозева, Надя Константинова, Ганчо Джаров. Просветната комисия на дружеството включва Андони Капщанова, Йонка Пенчева, Параскева Куюмджиева и Маргарита Ковачева.

Броят на дружествените членки е 423, от които единадесет новозаписани. Починали през годината са Динка Михайлова и Сийка Влаева. Събраният членски внос възлиза на 14 766 лв., като са проведени двадесет и четири заседания. В изходящия регистър са записани 162 писма, а във входящия – 151, водени редовно от първата секретарка.

През годината е почетено делото на *„обединителят горчиво оплакан и достойно изпратен от стари и млади“* цар Борис III⁵⁸.

От отчетната книга на Женско благотворително дружество „Просвета“ научаваме за делата, събитията, проблемите и взетите решения от членовете. Дружеството е основано с първоначалната патриотична идея за освобождение, за дейност в помощ на местния революционен комитет. С настъпването на Новото време промяната, за която копнеят основателите, вече е реализирана. Дружеството не спира дейността си, само я изменя, като обръща поглед към актуалните проблеми на епохата⁵⁹. Изработеният устав поставя началото на библиотека, на културна, просветна и благотворителна дейност. Подпомагани

са бедни, нуждаещи се жени, мъже и деца след Балканската и Общоевропейската война. Дружество „Просвета“ участва в различни организации, подпомага и доизгражда Стопанското училище в града, където момичета се обучават на шивашки занаят. Новата цел е поставена, а именно *„умственото и нравствено повдигане на жената“*, отговаряща на духа на епохата.

БЕЛЕЖКИ / NOTES

¹ Отчетна книга на Женско благотворително дружество „Просвета“. – Исторически музей – Горна Оряховица, папка 113, инв. № 1710, 2-3.

² Йохан Хайнрих Песталоци – швейцарски хуманист, педагог, филантроп, философ и реформист, създател на първата система за начално образование. На 1 януари 1805 г. в старинен замък в Ивердон открива опитно учебно заведение, което става известно сред европейските интелектуалци и много от тях се запознават с „метода Песталоци“ и с Учителя. – Вж. на <<https://bg.wikipedia.org/>>.

³ Отчетна книга на Женско благотворително дружество „Просвета“..., 1.

⁴ Пак там, 3–4.

⁵ Пак там, 3–8.

⁶ Пак там, 7–12.

⁷ Пак там, 3–8.

⁸ Пак там, 7.

⁹ Пак там, 8–9.

¹⁰ Пак там, 9.

¹¹ Пак там, 10–11.

¹² Пак там, 11–13.

¹³ Пак там, 12.

¹⁴ Пак там, 12.

¹⁵ Пак там, 13.

¹⁶ Пак там, 13.

¹⁷ Пак там, 16.

¹⁸ Пак там, 16.

¹⁹ Пак там, 16–17.

²⁰ Пак там, 17.

²¹ Пак там, 17.

²² Пак там, 19.

²³ Пак там, 17–18.

²⁴ Пак там, 18.

²⁵ Пак там, 19.

²⁶ Пак там, 19.

²⁷ Пак там, 22.

²⁸ Пак там, 23–24.

²⁹ Пак там, 24.

³⁰ Пак там, 26–27.

³¹ Пак там, 29.

³² Пак там, 30.

³³ Пак там, 30-31.

³⁴ Екатерина Великова Пенева-Каравелова е учредител на Българския женски съюз, председателка на Българската секция към Международната женска лига за мир и свобода, една от създателките на Комитета за защита на евреите, съпруга на Петко Каравелов. През 1926 г. към българската секция се присъединява Македонският женски съюз, организация на жените бежанци от областта Македония, установили се в България. През 1935 г. Екатерина Каравелова е избрана за председател на Съюза на българските писатели. – вж. на <<https://bg.wikipedia.org/>>.

³⁵ Отчетна книга на Женско благотворително дружество „Просвета“..., 33.

³⁶ Йордан Златков е кмет на Горна Оряховица за мандата 1934–1937 г.

³⁷ Отчетна книга на Женско благотворително дружество „Просвета“..., 36.

³⁸ Пак там, 39.

³⁹ През 1864 г. Мидхат паша разпорежда по улица „Темниска“ (сега „Панайот Цвиков“) да се поставят градски фенери. През 1882 г. в града има 12 фенера, а в края на XIX в. те вече са 150. Затова през 1896 г. на заплата към Общинския съвет фигурира и длъжността фенерджия. В „Захарни заводи“ под фенерите са монтирани часовникови механизми, които се навиват в интервал от 45 минути. В края на 1923 г. инж. Стефан Ковачев поставя началото на кооперация „Виделина“, проправяща пътя за електрифицирането на Горнооряховско. На 7 януари 1926 г. в Г. Оряховица светва първата електрическа крушка. Токът стига до 350 домакинства, дюкяни и членове на кооперацията. – Вж. **Шалаверова, М.**, в-к „Борба“, 29.10.2009.

⁴⁰ Отчетна книга на Женско благотворително дружество „Просвета“..., 42.

⁴¹ Селото, образувано от обединението на две села — Темниско и Сергювец, съгласно Указ № 317/13.12.1955 г., днес носи името Първомайци. Двете села се споменават през 1618 г. в регистъра за данъка джизие под имената Темничко и Сергювче. В регистъра за 1638 г. село Темниско е записано като Темличкова. Съгласно преброяването от 1881 г. селата Сергювец и Темниско са част от община Сергювец, околия Горнооряховска, окръг Търново. През 1884 г. е построен каменният мост, проектиран от чешки инженери, като за модел е послужил прочутият днес „Карлов мост“ в Прага, Чехия, който, от своя страна, е построен по модел на моста „Санте Анжелико“ в Рим, Италия. – вж. на <<https://bg.wikipedia.org/>>.

⁴² Отчетна книга на Женско благотворително дружество „Просвета“..., 43.

⁴³ Пак там, 48.

⁴⁴ Пак там, 49.

⁴⁵ Пак там, 50–51.

⁴⁶ Пак там, 51.

⁴⁷ Пак там, 51–52.

⁴⁸ Пак там, 52, 54.

⁴⁹ Пак там, 57–58.

⁵⁰ Пак там, 59.

⁵¹ Пак там, 60.

⁵² Пак там, 62.

⁵³ Пак там, 63.

⁵⁴ Пак там, 64–65.

⁵⁵ Пак там, 68–70.

⁵⁶ Пак там, 73–74.

⁵⁷ Пак там, 77.

⁵⁸ Пак там, 79–81.

⁵⁹ В епохата на Възраждането съществуват 61 женски организации, от които в българските земи действат 46, 7 – в емигрантските центрове и 8 в девическите училища. През 1869 г. се поставя началото на 14 културно-просветни женски организации, а през 1870 г. – на още девет. – Вж. **Чолакова, М.** Женското дружество в Горна Оряховица през Възраждането. – В: Възрожденска Оряховица. Страници от историята на Горна Оряховица. Горна Оряховица, 1995, с. 84.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници / Archival Sources

Исторически музей – Горна Оряховица: папка 113, позиция 8, инв. № 1047, 1070, 1072, 1710; папка 128, инв. № 1047, 1070, 1072, 1710 [Istoricheski muzey – Gorna Oryahovitsa: папка 113, pozitsiya 8, inv. № 1047, 1070, 1072, 1710; папка 128, inv. № 1047, 1070, 1072, 1710].

Исторически музей – Горна Оряховица: Инв. № 1047 – снимка на Настоятелството, театралният комитет и учителките от Стопанското училище при горнооряховското Женско благотворително дружество „Просвета“, 1921–1922 г. [Istoricheski muzey – Gorna Oryahovitsa: Inv. № 1047 – snimka na Nastoyatelstvoto, teatralniyat komitet i uchitelkite ot Stopanskoto uchilishte pri gornooryahovskoto Zhensko blagotvoritelno druzhestvo „Prosveta“, 1921–1922 g.].

Исторически музей – Горна Оряховица: Инв. № 1070 – Делегатите на XIV редовен конгрес на Българския женски съюз (БЖС), 1920 г. [Istoricheski muzey – Gorna Oryahovitsa: Inv. № 1070 – Delegatite na XIV redoven kongres na Balgarskiya zhenski sayuz (BZHS), 1920 g.].

Исторически музей – Горна Оряховица: Инв. № 1072 – Настоятелството на Женското благотворително дружество „Просвета“, 1935 г. [Istoricheski muzey – Gorna Oryahovitsa: Inv. № 1072 – Nastoyatelstvoto na Zhenskoto blagotvoritelno druzhestvo „Prosveta“, 1935 g.].

Изследвания / Research Works

Чолакова, М. Женското дружество в Горна Оряховица през Възраждането. – В: Възрожденска Оряховица. Страници от историята на Горна Оряховица. Горна Оряховица, 1995 [Cholakova, M. Zhenskoto druzhestvo v Gorna Oryahovitsa prez Vazrazhdaneto. – V: Vazrozhdenska Oryahovitsa. Stranitsi ot istoriyata na Gorna Oryahovitsa. Gorna Oryahovitsa, 1995].

Шалаверова, М. Сто газови светилника показват в Горна Оряховица. – в-к „Борба“, бр. 206, 29.10.2009. [Shalaverova, M. Sto gazovi svetilnika pokazvat v Gorna Oryahovitsa. – v-k “Borba”, br. 206, 29.10.2009].

ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ / INTERNET SOURCES

Екатерина Каравелова – вж. на <<https://bg.wikipedia.org/wiki/>>

Йохан Хайнрих Песталоци – вж. на <<https://bg.wikipedia.org/wiki/>>

Първомайци/Parvomaytsi – вж. на <<https://bg.wikipedia.org/wiki/>>

СПИСЪК НА СЪКРАЩЕНИЯТА

ЖБД – Женско благотворително дружество „Просвета“

БЖС – Български женски съюз

Обр. 1. Настоятелството, театралният комитет и учителките от Стопанското училище при горнооряховското женско благотворително дружество „Просвета“ 1921–1922 г.

Обр. 2. Делегатите на XIV^{ти} редовен конгрес на Български женски съюз (БЖС), 1920 г.

---

* Снимките са предоставени от Исторически музей – Горна Оряховица.

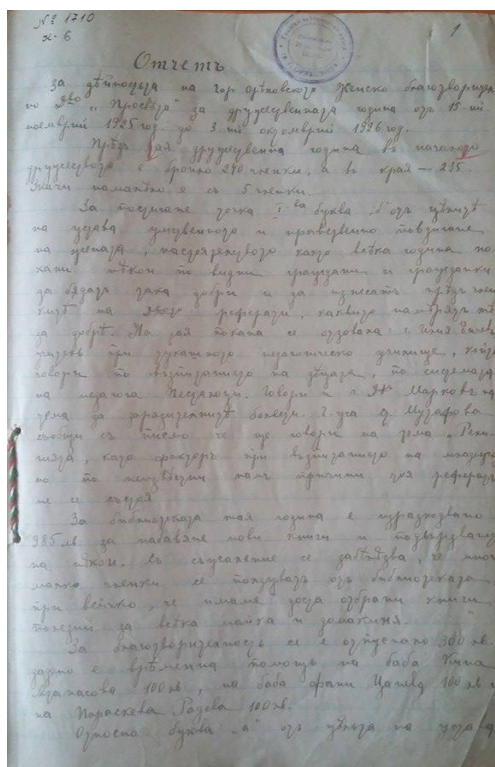

Обр. 3. Настоятелството на Женско благотворително дружество „Просвета“ 1935 г.

Обр. 4. Отчетна книга на Женско благотворително дружество „Просвета“

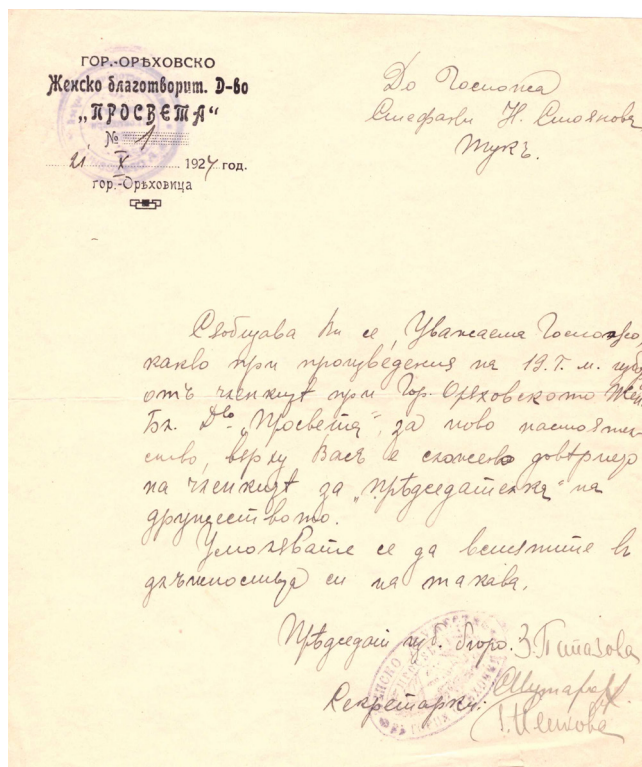

Обр. 5. Отчетна книга на Женско благотворително дружество „Просвета“ – ръкопис

Обр. 6. Печат на Женско благотворително дружество „Просвета“

Обр. 7. Бланка № 1 от 21.X.1924 г. на Женско благотворително дружество
„Просвета“